

ULUSLARARASI HUKUKTA ÖNLEYİCİ MEŞRU MÜDAFAA HAKKI

The Right Of Preventive Self-Defence In International Law

Ulaş Can DEĞDAŞ¹

Özet

Birleşmiş Milletler'in 1945 yılında kurulması ile birlikte, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını temel amaçlarından birisi olarak alan ve uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümlenmesini uygulayacak bir yapının ortaya çıktığı görülmüştür. II. Dünya Savaşı sırasında başlatılan, Birleşmiş Milletler örgütü kurma çalışmalarında, başarısız olan Milletler Cemiyeti'nden ders alınarak yeni ve önemli düzenlemeler getirilmiştir. Bunların içinde en önemlilerinden birisi, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrası ile getirilen düzenlemedir. Bu hüküm gereğince, devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmaları yasaklanmıştır. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımına dair en önemli tartışma meşru müdafaa hakkının kullanımı ile ilgilidir. Meşru müdafaa hakkı her ne kadar Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesinde düzenlenmişse de silahlı saldırının tanımına, önleyici meşru müdafaa kavramına ve dolayısıyla da kuvvet kullanımı içeren somut olaylar ve antlaşmayla düzenlenen meşru müdafaa hakkı arasındaki ilişkiye dair farklı yorumlar getirilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kuvvet Kullanımı, Meşru Müdafaa Hakkı, Önleyici Meşru Müdafaa, Bush Doktrini, Caroline Olayı.

---

1 Hakim Adayı

Abstract

With the founding of the United Nations in 1945, it became apparent that the international peace and security safeguard was one of its main objectives, and that it would apply the resolution of international disputes in peaceful ways. II. New and important regimes were introduced by taking lessons from the League of Nations, which failed during the work of establishing the United Nations, which was launched during World War II. One of the most important of these is the arrangement brought up by article 4 of Article 2 of the Treaty of the United Nations. Under this provision, states are prohibited from using force against each other. The most important discussion of the use of force in international law concerns the use of the right to self-defense. Although the right to self-defense is regulated in Article 51 of the Charter of the United Nations, different interpretations can be made about the definition of armed aggression, the concept of preventive self-defense, and therefore the relationship between concrete events involving the use.

Keywords

Use Of Force, Right To Self - Defense, Preventive Legitimate Defense, Bush Doctrine, Caroline Incident.

1. GİRİŞ

Uluslararası hukukta münferiden kuvvet kullanımına dair en önemli tartışma meşru müdafaa hakkının kullanımına dairdir. Bu tartışmanın içeriğini ise devletlerin BM'nin (Birleşmiş Milletler'in) ilgili organının yetkisi olmaksızın kuvvet kullanmalarının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı sorusu belirler. BM antlaşmasının kabulünden bu yana on yıllar geçmesine rağmen, sorun tam olarak netliğe kavuşturulmadığı gibi, tartışmaların ve düzenlemenin aksi yönündeki fikirlerin sayısının arttığı gözlemlenmektedir.² Günümüzde özellikle ABD'nin siyasette izlediği yayılcı dış politikası, Kuzey Kore'nin balistik füze denemeleri, Suriye'de yaşanan gelişmeler önleyici meşru müdafaa doktrini taraftarlarının sayısının artmasına sebep olmuştur. Güçlü devletlerin, özellikle de ABD'nin, küresel düzeydeki siyasi amaçlarının dış siyaset eliyle gerçekleştirilmeye çalışılması³ kuşkusuz bu eylemlerin hukukiliği sorununu da beraberinde getirmektedir. Önleyici meşru müdafaa kavramının ne olduğunu anlayabilmek için BM Anlaşması m.51'de düzenlenen meşru müdafaa şartlarının neler

---

2 Sertaç Başeren, "Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları", Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, 2003, s. 1.

3 ABD'nin dış politikası hakkında eleştiriler için bkz. Cihan Aksan ve Jon Bailes (Haz) "Güçlünün Silahı: Amerikan Devlet Terörü Üzerine Söyleşiler", İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

olduğunun bilinmesi gerekir. Nitekim BM Antlaşması m.2/4'te düzenlenen kuvvet kullanma yasağının istisnası BM Antlaşması m.51'de düzenlenen meşru müdafaa hakkıdır. Önleyici meşru müdafaa ise meşru müdafaa kavramının geniş yorumlanması ile ilgili bir kavramdır. Çalışmamızda öncelikle meşru müdafaa kavramının ne olduğu, önleyici meşru müdafaa doktrini ve geçmişte olmuş ve günümüzde olan tartışmalar çerçevesinde hukuki zeminde anlatılmaya çalışılacaktır.

2. Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan Önce Meşru Müdafaa Hakkı

Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan acı kayıplar insanoğlunun barışı koruma yolunda ciddi ve büyük adımlar atmasına neden olmuştur. Bu amaçla ilk olarak 1920 yılında Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Misak sisteminde, bir üye devlet diğer bir üye devletin ülke bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına saygı göstermek ve hukuken onu garanti etmek zorundadır. Böylece o dönemde pratikte fetih yoluyla ülke kazanımının artık hukuken kabul edilmemesi sağlanmıştır. Ancak, Misak savaşı bir bütün olarak yasaklamamış, sadece meşru ve meşru olmayan savaş arasındaki ayırımı ortaya koymuş, kuvvet kullanılmasını geciktirici tedbirleri sıralamıştır. Milletler Cemiyeti Misakı, kuvvet kullanılmasını kısıtlama konusunda evrensel planda bazı düzenlemeler getirmiş ancak devletlerin savaşa başvurma hakkını tamamıyla ellerinden almamıştır.⁴

BM antlaşmasında yer alan açık düzenleme yapılmadan önce meşru müdafaa, özellikle de Briand - Kellog Paketi (1928)⁵ imzalanana kadar ki dönemde, savaş egemenlik hakları arasında yer aldığından, "varlığını koruma", "zorunluluk hali" gibi kavramlarla bir arada değerlendiriliyordu.⁶ Doktrinde meşru müdafaa kavramının savaşın meşruluğu ile yakından ilgili olduğu ifade edilmektedir.⁷ Devletlerin, kuvvet kullanımına keyfi olarak başvurduklarını göstermek istememeleri sonucunda; varlığını koruma (self protection, self preservation), meşru müdafaa, zorunluluk hali, hayati çıkarların korunması, hakların ihlali gibi iddialara dayanarak savaşa başvurmaları ve bu hususlarda açık düzenlemelerin olmayışı, müdahalelerin meşruluğu tartışmalarını beraberinde getirmiştir. 1928 yılında ABD ve İngiltere'nin de bulunduğu pek çok devlet tarafından imzalanan Briand-Kellog Paketi savaşa başvurmayı açıkça hukuka aykırı ilan etmiş ve savaşı ancak meşru müdafaa halinde başvurulacak bir araç olarak ele almıştır.

4 Fatih Tosun, "Uluslararası Hukuk'ta "Kuvvet Kullanma ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:5, Sayı:9, 2009, s.94.

5 Mehmet Sait Dilek, "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paketi", Uluslararası İlişkiler, Cilt 10, Sayı 37, Bahar 2013, s. 145 - s. 169.

6 Başeren, 2003, s.22.

7 İlhan Akipek, "Devletlerarası Hukuk Bakımından Meşru Müdafaa'nın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerden Farkı", Ankara: Son Havadis Matbaası, 1955, s. 18.

Briand-Kellog Paktı'nın 1 ve 2. maddeleri, BM Antlaşması'ndan önceki kuvvet kullanmaya dair en önemli gelişmedir. Paktın birinci maddesi sözleşmeye tarafların milletlerarası uyuşmazlığın çözümünde savaşa başvurmayı reddetmelerini, ikinci maddesi ise milletlerarası uyuşmazlıklarda tarafların barışçıl olmayan araçlarla uyuşmazlık çözümüne gitmemeleri hususunda mutabık olduklarını söyleyerek taraflara barışçıl çözüm yollarına başvurma yükümlülüğü getirmiştir.⁸ Fakat bu dönem için göz önüne alınması gereken bir diğer durum, Briand - Kellog Paktı'nın kuvvet kullanımına dair bir yasak getirmesine rağmen, devletlerin özellikle meşru müdafaa ile ilgili güçlü çekinceleri sürmeleridir.⁹ Pakt öncesindeki diplomatik yazışmalarda aslında meşru müdafaa hakkı çekince olarak öne sürülmüş ve devletlerin uygulamalarına bakıldığında 1929-1939 arasında, meşru müdafaa hakkı bir devletin kendisine karşı kuvvet kullanılmasına ya da tehdidine karşı reaksiyon olarak anlaşılmıştır.¹⁰ Briand-Kellog Paktı'nın varlığı bu dönemde meşru müdafaa kullanımını hukuki gösteremezdi. Bunun içindir ki devlet uygulamaları ile meşru müdafaa bir reaksiyon olarak algılanmıştır.

3. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda Meşru Müdafaa Hakkı

3.1. Genel Olarak

Bin Dokuz Yüz Kırk beş yılından günümüze kadar ulaşan zaman dilimi için söyleyecek olursak, uluslararası hukukta kuvvet kullanımına dair getirilen en temel düzenleme BM Antlaşması'nda yer almaktadır. Birleşmiş Milletler düzeninde devletler, Milletler Cemiyeti düzeninden farklı olarak, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, Birleşmiş Milletlerin amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınma yükümlülüğü altındadır. Bunun tek istisnası, meşru müdafaa hakkıdır ve devletler bakımından 'doğal bir hak' olarak nitelenir.¹¹

Birleşmiş Milletler Antlaşması¹² m. 2/4'te şu ifadeler yer almaktadır:

“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar”.

8 Aslan Gündüz, “Milletlerarası Hukuk”, İstanbul: Beta Yayınları, 2015, s. 105.

9 Başeren, 2003,s.39 vd.

10 Başeren, 2003, s.44.

11 Turgut Tarhanlı, “Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk”, (Erişim Tarihi: 02.04.2017). Bkz. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg20/ttarhanli.pdf.

12 Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, (Erişim Tarihi : 02.04.2017)

Madde 2/3'te ise yine aynı Briand - Kellog Paktı'nda olduğu gibi “Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barış yollarla çözerler”¹³ hükmü düzenlenilerek uyuşmazlıkların barışçıl bir biçimde çözülmesi yükümlülüğü getirilmiştir.

Böylece Briand - Kellog Paktı'ndan sonra, 2. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi bütünlüklü bir sistem içinde yeni bir kuvvet kullanma yasağı düzenlemesini gerektirmiştir. Yukarıdaki madde ile ifade edilmiş olan jus cogens¹⁴ kuralı olarak kabul edilen kuvvet kullanma yasağının tek istisnası ise BM Antlaşması'nın “Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırma Fiili Halinde Yapılacak Hareket” başlıklı yedinci bölüm 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkıdır.

3.2.Meşru Müdafaa Hakkı

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır:

*“Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”*¹⁵

Bu hakkın Birleşmiş Milletler'i tamamen devre dışı bırakan ve savaşı genel uluslararası hukuk kurallarının temel bir istisnası haline getiren bir hak değil, Birleşmiş Milletler'in derhal müdahale edememesi nedeniyle doğacak bir savunma boşluğunun giderilmesini mümkün kılmak için getirilmiş bir hak olduğu açıktır.

13 Gündüz, 2015, s.110.

14 Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşme tasarısının 1966 tarihli şerhinde, BM Antlaşması'nda yer alan “devletlerarasındaki kuvvet kullanma yasağı” jus cogens olarak tanımlanmış ve BM'ye üye olan ve olmayan bütün devletlerin bu maddeye uymak zorunda oldukları belirtmiştir.Bkz.Merve Aksoy, “Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali”, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul: Ocak 2016, s. 4.

15 Bkz.<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.04.2017).

En yalın anlamıyla meşru müdafaa hakkı, dışarıdan yönelen bir saldırıya karşı, devletin meşru olarak kuvvet kullanma hakkıdır. Meşru müdafaa hakkına yol açan saldırgan fiilin ani ve kapsamlı olup başka bir seçeneğe ve durum değerlendirmesi yapmaya imkân verecek süre bırakmaması gerekir. Ayrıca meşru müdafaa'nın zaruret, aciliyet, orantılılık olmak üzere üç ön şartı vardır. Sonuç olarak, meşru müdafaa her devletin doğal olarak sahip olduğu, kendini işgal ya da saldırıdan korumak için başvuracağı, şartlarının oluştuğuna kendisinin karar vereceği bir hak olarak uluslararası hukukta yerini almıştır. Görüldüğü üzere 51. madde kapsamında bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanabilmesi için belli bazı şartların söz konusu eylemde mevcut olması gerekmektedir. Meşru müdafaa'nın şartlarına geçmeden önce üzerinde durulması gereken bir başka husus ise 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'ndaki meşru müdafaa kavramı ile uluslararası hukuktaki meşru müdafaa kavramının farklı kavramlar olduğudur. Bilindiği üzere Türk Ceza Kanunu (TCK)'nın kapsamına insan davranışları girmektedir. Meşru müdafaa hakkı TCK'nın 25. maddesinde düzenlenmiştir.¹⁶ TCK'nın 37. maddesinde ise kanun kapsamında faillikle ilgili *“Suçun kanunî tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur.”* hükmü yer almaktadır. Bu düzenlemelerden ortaya çıkacak sonuç devletin TCK kapsamında fail olamayacağından ötürü TCK kapsamındaki meşru müdafaa kurallarının, her ne kadar içeriği uluslararası hukuktaki meşru müdafaa kavramı ile bağlantılı olsa da kapsam bakımından uluslararası hukuktaki meşru müdafaa kavramından farklı olduğudur. Devletlerin cezai sorumluluğunun olması durumunda bunun infazı uluslararası hukukta hep tartışılmalıdır. Devlet görevlilerinin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanması devletlerin Uluslararası Adalet Divanı'nda tazminat sorumluluğunun olması sorunun çözümüne yeterli görülmemiştir. Uluslararası Hukuk Komisyonu tarihte eşi görülmemiş bir kavram olan *“devletlerin uluslararası suç kavramını”* yaratmıştır. Uluslararası topluluğun çıkarlarının korunması açısından en temel özelliklerinden olan ve çiğnenmesi o topluluğun üyeleri tarafından suç sayılan bir uluslararası yükümlülük şeklinde tanımlanan bu kavram kuvvet kullanma yasağını ihlal eden devletler için de kullanılmıştır.¹⁷ Ancak bu zamana kadar hiçbir devlet kuvvet kullanma yasağına ihlal ettiği için tüzel kişiliği olarak bir mahkumiye hükmüne maruz kalmamıştır. Mahkumiyete maruz kalanlar devlet görevlileridir ki bu da faillik kavramına uygundur.

3.2.1. Silahlı Saldırı Olması

Uluslararası hukukta meşru müdafaa için kuvvet kullanmak meşru bir haktır fakat bu hakkın doğması için birincil koşul devlete yöneltilen silahlı bir saldırı olması gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, silahlı bir saldırı halinde, saldırıya karşı bireysel ya da kolektif bir meşru müdafaa hakkının devreye girecek olmasıdır. BM şartı 51. maddesinin vurguladığı gibi, herhangi bir saldırı olmaması durumunda, uluslararası sistemde meşru müdafaa hakkı da doğmayacaktır. Meşru müdafaa hakkı, fiilî olarak vuku bulmuş bir saldırı halinde doğacaktır; sadece bir saldırı tehdidi bu

16 Bkz. www.mevzuat.gov.tr. (Erişim Tarihi: 06.04.2017).

17 Erdem İlker Mutlu, “Savaşın ve Barışın Hukuku”, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, ss.125-126.

hakkın kullanılması için yeterli değildir. Yani önleyici meşru müdafaa hakkı BM Antlaşması'nın 51. maddesinin kapsamına girmemektedir.¹⁸ Bu noktada tartışma olan husus, “silahlı saldırı” kavramının açıkça tanımlanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum hangi eylemlerin silahlı saldırı olarak değerlendirilecekleri noktasında belirsizlik yaratabilmektedir. BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974 tarih ve A/3314 sayılı “Saldırının Tanımı” kararında yer alan hüküm şu şekildedir:

*“Bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde BM Kurucu Antlaşmasına aykırı olarak silahlı kuvvet kullanımudur”.*¹⁹ Meşru müdafaa hakkının gerçekleşebilmesi için saldırı eyleminin gerçekleşmesi gerekmektedir. Keza meşru müdafaa eyleminin saldırıyı yapan saldırgana karşı gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İç çatışmalar, kuvvet kullanma kavramı kapsamında değerlendirilmemektedir. Çünkü madde 2/4, devletlerin yalnızca uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmalarını veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklamaktadır. Yani bir devletin ülkesinde ortaya çıkan ayaklanmayı bastırma için kuvvete başvurmak hakkı yasaktan etkilenmez.

Meşru müdafaa hakkı, BM Anlaşması'nın öngördüğü kuvvet kullanma yasağı ve ortak güvenlik sistemi çerçevesinde ortak güvenlik sistemi harekete geçene kadar başvurulacak bir yol olarak istisnai bir nitelik taşır. Dolayısıyla bireysel veya ortak meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için Güvenlik Konseyi'nin karar alması gerekmemektedir.²⁰ Meşru müdafaa hakkını geniş yorumlayan yazarlara göre, aktörler sistemde engelleyici/önleyici meşru müdafaa hakkına (anticipatory self-defense) da sahiptir. Tehdidin oldukça büyük olup, bu saldırının olacağından kesinlikle emin olduğu durumlarda, uluslararası teamül hukuku, önleyici meşru müdafaa hakkına izin verir.²¹

---

18 Ece Göztepe, “Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da “Haklı Savaş”ın Haksızlığı Üzerine”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:59, Sayı:3, 2004, s. 83 ve Sercan Reçber, “ Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslar arası Hukuk Açısından Geçerliliği”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 4, Sayı:13, 2008, s. 62-63.

19 Bkz. <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm>, (Erişim Tarihi : 06.04.2017).

20 Tosun, 2009, s.103.

21 Aksoy, 2016, s. 6.

3.2.1.1. Nikaragua Davası ve Meşru Müdafaa Hakkı

Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua davası sonucu verdiği kararında bir devletin başka bir devlette eylem gerçekleştiren silahlı gruplara silah, lojistik veya başka türlü destekler sağlanmasıyla silahlı saldırıyla eş değer olmayacağı belirtilmiştir.²² Divan gerekçesinde *“her devletin, bir başka devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan ya da bu tür hareketlerin yürütülmesine yönelik olarak kendi toprakları içinde yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten, bu paragrafta sözü edilen hareketler güç tehdidi ya da güç kullanımı içerdiği zaman, kaçınmakla yükümlü”* olduğunu belirterek hem ABD'nin yaptığının bir uluslararası hukuk ihlali olduğunu dile getirmiş hem de sadece bir devletin ülkesinde yer alan gruplara silah sağlamakla Nikaragua'nın iddia ettiği meşru müdafaa hakkının doğduğunu da reddetmiştir.

3.2.2. Güvenlik Konseyinin Karar Alması

BM Antlaşması 51. maddesi gereğince meşru müdafaa halinde tedbirlere başvuran devletin aldığı bu tedbirlerin derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi gereklidir. Bu gerekliliğin ilk amacı “BM'nin bunların yerine alacağı kolektif tedbirleri olabildiğince çabuk almasını sağlamaktır.”²³

Düzenlemeden de anlaşılacağı üzere BM Antlaşması, kuvvet kullanma yasağının sınırlarını çok net bir şekilde belirlemiştir. Esas olan kuvvet kullanılmamasıdır. BM Antlaşması'nın 51. maddesinde meşru müdafaa hakkının zaman bakımından BM Güvenlik Konseyi'nin alacağı tedbir anına kadar sınırlandırıldığı görülmektedir. Kuvvet kullanımına izin verilen hallerde de kontrol BM'nin yetkili organı olan Güvenlik Konseyindedir. Meşru müdafaa durumunda bile en kısa sürede BM Güvenlik Konseyi'ne durumu bildirme ve onun alacağı önlemlere uyma zorunluluğu vardır.²⁴

Meşru savunma hakkı 51. maddeye göre, BM Güvenlik Konseyi'nin dünya barışının yeniden inşası için önlemler almasıyla birlikte sona erer. Ayrıca bu hakkını kullanan devlet, ölçülülük ve orantılılık ilkesine de uymak zorundadır; aksi takdirde saldırının kapsamını aşan her türden tedbirin kendisi bir saldırı olarak kabul edilecektir.

22 Bkz. <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&code=nus&p1=3&p2=3&case=70&k=66&p3=5> ; Yine bu görüşün eleştirisiyle ilgili daha fazla bilgi için bkz. Fatma Taşdemir, Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 149.

23 Başeren, 2003,s.139.

24 Kerem Batır, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslararası Hukuk”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 9, Sayı:1, 2011, s. 119.

BM'nin aldığı tedbirlerin meşru müdafaa hakkını kullanan devletin mağduriyetini giderecek ölçüde olması gerekir.²⁵

3.2.3. Zaman Bağlantısı ve Orantılılık Hususu

BM Antlaşması'nın 51. maddesindeki düzenlemede yer alması da meşru müdafaadan söz edebilmek için, meşru müdafaanın amacı doğrultusunda, silahlı saldırı ile meşru müdafaa tedbiri arasında bir zaman bağının bulunması gerekir. Bu bağlamda meşru müdafaa fiilinin silahlı saldırıdan hemen sonra olması gerekir. Fakat meşru müdafaa hakkını kullanacak devlet saldırıya hemen cevap verebilecek durumda değilse, "hemen karşılık vereceğini gösterir ve sonra da önemli bir ara vermeden vereceği karşılığı icra ederse, silahlı saldırıyla mukabil meşru müdafaa fiili arasındaki bağ kopmamış demektir."²⁶

Bununla birlikte yine 51. maddedeki düzenlemede yer almadığı halde önemli olan bir husus orantılılık ilkesidir. Orantılılık ilkesi gereği mağdur devletin meşru müdafaa fiili ile silahlı saldırı arasında orantılılık bulunmalıdır. Burada amaç silahlı saldırı fiilinin failini durdurmak olduğu için, orantılılığın ölçülmesi bu amaç doğrultusunda gerçekleşmelidir. Meşru müdafaa hakkını kullanan devlet ancak kendi meşru müdafaası ile orantılı olarak saldırı yapan kuvveti engellemeye çalışacaktır. Saldırının gerçekleşmesinin ardından verilecek tepkinin uzun bir zamana yayılmaması kadar şartlara göre meşru müdafaa hakkının kullanımının geciktirilmesi de uygun olabilecektir.²⁷

4. Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı

4.1. Genel Değerlendirme

Çalışmamızın başlığında önleyici meşru müdafaanın bir hak olduğunu belirttik. Ancak doktrinde önleyici meşru müdafaa diye bir hakkın olmadığı, BM şartı m. 51'in buna izin vermediğini düşünen yazarlar olduğu gibi tezlerini tarihteki Caroline olayı, Nikaragua davası ve Bush doktrini gibi hadiselerle dayandıran ve bunun sonucunda önleyici meşru müdafaa diye bir hakkın olduğunu söyleyen yazarlar da vardır.

25 Başeren, 2003, s.140.

26 Başeren, 2003, s.144.

27 Mary Ellen O'Connell, "The Myth of Preemptive Self-Defense", American Society of International Law Task Force on Terrorism, 2002, s. 5-6. <http://cdm-266901.cdmhost.com/cdm/singleitem/collection/p266901coll4/id/2944/rec/8>. (Erişim Tarihi : 07.04.2017).

Önleyici meşru müdafaa; bir devletin kendisine karşı gerçekleşme ihtimali olan bir tehdide karşı göstermiş olduğu tepkidir. Bu tepki meşru müdafaa'nın doğası hakkında önemli sorular ortaya çıkarmaktadır. Buna göre; bireysel veya müşterek meşru müdafaa hakkı mevcut bir silahlı saldırının varlığıyla mı sınırlıdır? Ya da devletler bu doğal hakkını önleyici amaçlar için kullanabilir mi? Bir başka ifadeyle; bir devlet bir başka devlete karşı mevcut bir silahlı saldırı olmadan önce meşru müdafaa hakkı içinde güç kullanabilir mi?

Doktrinde Walzer bu kavramı *Önleyici Şiddet* olarak tanımlamaktadır. Kavramın anlamı ilk bakışta çok parlak gibi gelmese de Walzer'ın dediği gibi kaza anında kolunu refleks sonucu kurtarması hareketine benzettiği düşünülürse farklı bir görüntü ortaya çıkabilecektir.²⁸ Gözden kaçırılması gereken nokta ise önleyici savaş kavramının devlet adamları için ulusal çıkarları korumak ve uluslararası toplum nezdinde güç kaybı ve imaj yaralanmasını engellemek veya geciktirmek amaçlı başvurulabilecek son çare olduğudur. Walzer, önleyici meşru müdafaa kavramını tanımlarken hukuksal bir atıfta bulunmaz onun bahsettiği nokta hiçbir devlet yöneticisinin komşu devletlerin aşırı güçlenmesine izin vermeyeceği ve bunu önlemek için gerekirse karşı taraf herhangi bir güç kullanmadan saldırabileceği görüşüne yer vermesidir.²⁹

Önleyici meşru müdafaa hakkı fiilen gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesinin yakın olduğuna inanılan bir saldırıyı engellemek amacıyla kuvvet kullanılmasıdır. Önleyici meşru müdafaa hakkının kullanılması için fiilin orantılı ve meşru olması gerekmektedir. Bunun için de saldırının başlamış olması veyahut çok yakın zamanda başlayacak olması gerekmektedir. Bu kapsamda önleyici meşru müdafaa hakkı Dinstein tarafından “başlangıç aşamasında olan meşru müdafaa hakkı” olarak tanımlanmıştır.³⁰ Meşru müdafaa hakkının geniş yorumuna dayanan ve Caroline Doktrini ile meşruiyet kazandırılmaya çalışılan önleyici meşru müdafaa hakkına göre devletin hayatî önem taşıyan ulusal çıkarlarına yönelik ağır sonuçlar doğurabilecek pek yakın saldırı tehdidine karşı, barışçı çözüm yollarının işletilebilmesi ya da saldırıyı başka yollarla defetme imkânının bulunmaması şartıyla, meşru müdafaa çerçevesinde kuvvet kullanılabilmesi mümkündür.³¹

BM Antlaşması'nı hazırlayanlar düzenli ordu birlikleri tarafından anlaşmaya dayalı silahlarla yürütülecek bir savaşı düşünerek hareket etmişlerdir. Ancak BM Antlaşması sonrasında özellikle nükleer silahların üretilmeye ve kullanılmaya başlanması karşısında 51. maddede açıkça silahlı sal-

28 Michael Walzer, “Haklı Savaş Haksız Savaş:Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez”, Çeviren: Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.114.

29 Walzer, 2010, s.117.

30 Yoram Dinstein, “War Aggression, and Self Defense”, Cambridge University Press, 2001 s. 172.

31 Enver Bozkurt, “Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanma”, Nobel Yayınları, Ankara, 2003, s.59.

dırı şartı yer almasına rağmen önleyici meşru müdafaa hakkının varlığı ve meşruiyeti sorunu tekrar gündeme gelmiştir.

Uluslararası Adalet Divanının, Korfu Boğazı Davası'nda, İngiliz savaş gemilerinin Arnavutluk karasularından kıyıda ateş açıldığı takdirde karşılık vermeye hazır bir şekilde geçmiş olmasını uluslararası hukuka aykırı bulmaması doktrinde önleyici meşru müdafaa hakkının BM sisteminde saklı tutulduğunu gösteren bir delil olarak ileri sürülmektedir.³²

Caroline Doktrini ile kabul edildiği ileri sürülen önleyici meşru müdafaa hakkı ile ilgili örf ve âdet hukuku kuralının BM Antlaşması 2/4 ve 51. maddeleri ile ortadan kalkıp kalkmadığı hususunda doktrin ikiye bölünmüş durumdadır. Kimi yazarlar devletin ülkesini, vatandaşlarının hayatlarını ve mülkiyet haklarını korumak üzere gerçekleştirilen önleyici nitelikteki eylemlerin diğer devletin ülke bütünlüğü veya siyasî bağımsızlığına yönelik kuvvet kullanma tehdidi içermediği ve BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin devam ettirilmesine yönelik amaçlarına da bir aykırılık oluşturmadığını belirterek 51. madde kapsamında bu tür eylemlere başvurmanın meşru olduğunu ileri sürmektedir. Diğer taraftan bazı yazarlar da 51. maddenin önleyici meşru müdafaa hakkını yasakladığı görüşündedir. Uluslararası hukukta önleyici meşru müdafaa hakkına izin verilip verilmediğine ilişkin tartışmalar hâlen devam etmektedir. Tartışmaların ana sebebi BM Antlaşması m.2/4'ün sadece kuvvet kullanmayı değil kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasını da yasaklamış olmasıdır. Dolayısıyla m.51'de kuvvet kullanma yasağının silahlı saldırı ile sınırlı kalıp kalmadığı açıklanmadığından özellikle ABD'nin 2003'te Irak'a yapmış olduğu müdahale başta olmak üzere tarihte meydana gelen birçok olayın meşruluğunu gündeme getirmiştir.

4.2. Caroline Olayı

Önleyici meşru müdafaa hakkı (pre-emptive self-defence) ne yeni bir düşünce ne de Bush yönetimi tarafından icat edilen bir terim ve müdafaa çeşididir. BM Anlaşması yapılmadan önce sistemde kendiliğinden gelişen uluslararası örf ve âdet hukukunda yerini almış bir haktır. Örf ve âdet hukukunda yerini alan bu doktrin Caroline Olayı ile anılmaktadır.

Caroline olayı, 1837'de Kanada'nın İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık savaşı sırasında çıkmıştır. Savaş sırasında Kanadalılar ihtiyaç hissettikçe yakındaki ABD eyaletlerine sığınıyor ve onlardan yardım alıyordu. ABD Hükümeti tarafsızlık politikası izliyordu. Kanadalılar, Kanada'daki

32 Sevin Toluner, "Hukuksal Alanda Türkiye'nin Güvenlik İhtiyaçları Ne Şekilde Karşılabilir?", Dünya'da Yeni Güvenlik Anlayışları, Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 2003, s.243-261

Navy adasından İngiliz gemilerine saldırıyor ve ihtiyaç duydukları silah yardımını Caroline adlı bir Amerikan bandıralı gemi vasıtasıyla temin ediyorlardı. Ancak İngilizler Caroline’i bir Amerikan limanı olan Schlosser’de ele geçirmiş, ders olsun diye de Niagara Şelalesinden aşağı atmıştır. Bu olayda bazı ABD vatandaşları yaşamını yitirmiş, bunun üzerine sorumlu görülen bir İngiliz tutuklanmıştır. Olay sonrasında İngiliz Dışişleri Bakanı, İngiltere’nin meşru müdafaa ve kendini koruma hakkına dayanarak bu eylemi gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. İngiltere’ye göre Caroline korsan bir gemiydi ve ABD kendi sınır hattında kendi yasasını uygulayamadığına göre İngiltere meşru savunma için gerekli önlemleri almıştı. ABD, İngiltere’nin bu görüşünü reddetmiş ve sorun hakemliğe götürülmüştür. Hakemlik kararına göre meşru müdafaa hakkının kullanılması için tehlikenin o an ortaya çıkmış, ani, başa çıkılmaz ve başka hiç bir korunma yoluna başvurmayaya imkân bırakmayacak nitelikte olması gerektiği belirtilmiş ve bu olayda İngiltere’nin meşru müdafaa boyutlarını aştığı ortaya çıkmıştır.

Amerikan Dışişleri Bakanı Webster, İngiltere’ye verdiği yazılı cevapta olayın meşru müdafaa hakkının kullanımı olarak kabul edilebilmesi için ortaya çıkan tehdidin; meşru müdafaa için gerekli kılması, ani, karşı konulamaz, başka yollarla giderilemez olması ve sorunu müzakere etmek için zaman bırakmaması gerektiğini belirtmiştir. Webster’ın ortaya koyduğu bu formül, daha sonra İngiltere tarafından da kabul edilmiştir.³³ Webster tarafından formüle edilen bu tanımda, önleyici meşru müdafaa da dâhil olmak üzere, hukuki bir meşru müdafaa hakkı gereklilik, orantılılık ve aciliyet kriterlerine uygun olmalıdır.

Silahlı saldırıya karşı meşru savunma konusunda güç kullanımının meşrutiyeti konusunda bir oy birliği mevcuttur. Buna ek olarak *Caroline* olayı ile yakın çizgide bir tehdidin belirgin yakınlıkta bir tehlike yaratması durumunda da önleyici meşru müdafaa kullanımı uluslararası hukukta kabul edilmektedir.

4.3. Bush Doktrini

Uluslararası hukuk, ülkesel egemenlik ile müdahaleci güç kullanımı arasında büyük bir gerilim yaratırken ikincisini oldukça kısıtlamıştır. Birleşmiş Milletler Organları’nın kararı ile mümkün olan zorlayıcı önlemler ve meşru savunma hariç, BM şartı uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağı getirmek sureti ile bu gerilimin ikinci yanını en azından sözleşme hukukunda baskılamıştır. Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi dışında güç kullanılması; kullanan devlet açısından olası bir yakın tehlikeye karşı yazılı hukuka dayanarak harekete geçmek, hukukçular nezdinde epey tartışmalı bir konudur.³⁴

33 Bkz. http://www.haberdemeti.com/artikel.php?artikel_id=3335&#8243, (Erişim Tarihi : 10/04/2017).

34 Ahmet Cural, “Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması, Doktora

11 Eylül 2001 Salı günü ABD’de dört yolcu uçağından ikisinin New York’taki Dünya Ticaret Merkezi gökdelenlerine, bir diğersinin de Washington D.C.’de Pentagon’a çarptığı, sonucunun ise düşürüldüğü saldırının ardından Amerikan güvenlik algılamalarının değışikliğe uğramıştır. Bu saldırı meydana geldiği tarihten bugüne kadar ki hukuki meşruluğa dayanmayan tek yanlı Amerikan müdahalelerin gerekçesi olacaktır. 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasının temel parametreleri; terör, kitle imha silahları, rejim değışikliği ve bir tehdidi daha ortaya çıkmadan vurmaya yönelik önleyici savaş olmuştur. Bu gerekçeyle ABD, 2001 Ekiminde El kaidenin Afganistan tarafından bünyesinde barındırdığı ve kendisine saldırdığı, tekrar saldırma ihtimalinin olmasına karşın müdahalede bulunmuştur. Daha sonra kitlesel imha silahlarının olduğu ve demokrasi getirileceğı vaadiyle 2003 yılında Irak’ı işgal etmiştir.³⁵

Bush Yönetimi’nin Irak politikası 11 Eylül’den sonra büyük bir değışiklik gösterdi. Bu değışimin ilk önemli göstergesi George Bush’un 29 Ocak 2002’deki Ekliğin Durumu adlı konuşmasıydı. Irak’ı, Kuzey Kore ve İran ile birlikte “şer eksenini” olarak tanımlayan Bush, bu ülkeleri ABD’nin düşmanı ilan etti. Afganistan Operasyonu’ndaki görelili “başarı”dan sonra, Washington’da Irak’ı çevreleme politikasının yetersiz kaldığı ve daha aktif bir politika izlenmesi gerektiğini savunanlar güçlendi.³⁶

Bush’un konuşmasının özeti “*Savaşı düşmanımızın kapısına götürmeliyiz. Onun planlarını bozmalı ve en kötü tehlikeleri henüz ortaya çıkmadan göğüslemeliyiz.*” İfadesidir.³⁷ Görüldüğü üzere Bush yönetiminin ideolojisinde henüz karşı taraftan süregelen veya başlangıç aşamasında olan bir saldırı olmasa dahi tamamen sezgisel ve tek taraflı güç kullanmanın olanaklı olması yatmaktadır.

11 Eylül 2001’de ABD’ye yapılan terör saldırılarından bir yıl sonra Bush yönetimi tarafından ilan edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi (National Security Strategy) ABD’nin uluslararası politikasında bir dönüm noktasını temsil etmektedir ve kuşkusuz uluslararası hukukta önleyiciliğe dayanan güç kullanımı tartışmalarını yoğunlaştırmıştır. Nitekim çoğu analiste göre Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin en önemli boyutu ABD’nin belirli tehditlere karşı önleyici askeri hareketlere girişeceğini duyurması olmuştur.³⁸ Bu doktrinin esasını oluşturan önleyici meşru müdafaa hakkına göre eğer tehdit çok ya-

Tezi, Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.166-167.

35 Mehmet Öztürk, “I. Körfez Savaşı’ndan (1990- 91) – 11 Eylül Sürecine ABD’nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:19, 2010, s.20.

36 ABD’nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri ve Türkiye’ye Yansımaları, OR-SAM Rapor No: 77, 2011, s.12, bkz. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011127_orsamreportt_77_tr.pdf, (Erişim Tarihi : 15.04.2017).

37 Konuşma metni için bkz.: http://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/-_20020601-3.html (Erişim Tarihi: 14.04.2017).

38 Fatma Taşdemir, “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa

kınsa devlet, silahlı saldırı gerçekleşmeden önce savunma hareketine başlayabilme hakkına sahiptir.

ABD yönetiminin önleyici meşru müdafaa doktrinini kitle imha silahları çerçevesinde değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Doktrin tehlikenin büyüklüğünü, tehlike karşısında hareketsiz kalmanın yaratacağı riskle ölçmektedir. Keza, kitle imha silahlarının, düzensiz silahlı birliklerin ve teröristlerin eline geçmiş olma ihtimali de doktrin ortaya çıkış sebeplerinden biridir. Kitle imha silahlarının kullanıldığı bir saldırıyı, klasik uluslararası hukuk standartlarında olduğu gibi değerlendirmek son derece güç iken, bir de saldırının yer ve zamanını belirlemenin zorluğu öne sürülmüştür. Bir devletin ya da terörist örgütün kitle imha silahlarını ne zaman kullanacağı bilinemeyeceğinden, ilgili devletlere karşı herhangi bir silahlı saldırı ya da kuvvet kullanımı gerçekleşmeden önce de önleyici meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvete başvurulabileceği bu doktrin de iddia edilmektedir.³⁹ 11 Eylül olaylarından sonra gelişen uluslararası tepki, devlet eylemleriyle sınırlı olmayan saldırılarında silahlı saldırı olarak değerlendirilmesi yönünde olmuştur.

Bush doktrini temel olarak “ön alıcı vuruş” (preemptive strike) ve “önleyici savaş” (preventive war) adı verilen iki önemli kavramı içermektedir. Ön alıcı vuruş bir düşmandan kaynaklanan ve gerçekleşmesi muhtemel bir saldırının önceden bastırılması ya da hafifletilmesi için kuvvet kullanımını; önleyici savaş ise gelecekte gerçekleşebilecek bir saldırının bu yönde herhangi bir emare olmasa bile- önlenmesi, diğer bir deyişle bu ihtimalin ortadan kaldırılması amacıyla kuvvet kullanımı ifade eder.⁴⁰ ABD’nin uluslararası hukuka bakışını da belirleyen Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin bu perspektifi, yukarıdaki unsurlarla birlikte düşünüldüğünde 51. maddeyle ciddi bir biçimde çelişmektedir. ABD’nin bu kavramlar doğrultusunda ve terörizme karşı savaş bağlamında, doğrudan devletlere karşı kuvvet kullanması ise yine ciddi bir çelişkiyi beraberinde taşımaktadır. Çünkü yabancı devlet tarafından kontrol edilmediği sürece “terörist saldırı” (terrorist attack) o yabancı devletin silahlı saldırısı (armed attack) olarak değerlendirilemez. BM Antlaşmasındaki düzenlemeye göre meşru müdafaa hakkı, daha önce de belirtildiği gibi, gerçekleşmiş bir silahlı saldırı unsurunu gerektirmektedir. Bununla birlikte uluslararası örf-adet hukuku kuralları bakımından da önleyici meşru müdafaa söz konusu olabilmesi için muhtemel silahlı saldırı tehdidinin yakın olması gerekmektedir. 2002 yılında ilan edilen bu doktrin çerçevesinde, ABD’nin, rakipsiz gücünü ileride tehdit edebilecek potansiyel rakiplere karşılık askeri müdahale hakkına sahip olacağı öngörülmüştür. Saldırganlığa yer açan bu yeni doktrin uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımını yasaklayan BM Antlaşmasına aykırı olduğu

---

Hakkı”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, Sayı: 5, 2006, s. 86.

39 Reçber, 2008, s.56.

40 Bülent Sarper Ağır, “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 12, s. 85.

açık bir şekilde ortadır.⁴¹ Önleyici kuvvet kullanılmasına izin veren bu strateji küresel bir hiper gücün Uluslararası Hukuk ve BM Antlaşması tarafından kabul edilen normların kendi çıkarları doğrultusunda çarpıtmasından başka bir şey değildir.⁴² Bush doktrinin, Caroline olayı ile ortaya çıkan önleyici meşru müdafaa şartlarından gereklilik ve orantılılık unsurlarına esneklik getirdiği söylenebilse de uluslararası hukuk tarafından bunun kabul görmediği ifade edilmelidir.

Son olarak uluslararası hukukta güncel bir konu olan ABD-Kuzey Kore gerilimine de değinmekte fayda vardır. ABD başkanı Donald Trump, Kuzey Kore'nin nükleer füze denemelerini savaş çığırkanlığı olarak yorumlamış bu konu da Çin'den destek istemiş, şayet desteğin gelmemesi halinde kendilerinin Kuzey Kore'ye müdahale edeceğinin açıklamıştı. Diplomatik girişimler ve yaptırımlar Kuzey Kore'yi ne yazık ki nükleer füze denemelerinden vazgeçirememiştir. ABD'nin gerekçesi önleyici meşru müdafaa hakkını kullanacağını söylemesidir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Bush doktrini, ABD'nin siyasi hegemonyasının bir ürünüdür. Muhtemel bir Kuzey Kore müdahalesinde ABD kendilerine yönelik silahlı bir saldırı olmaksızın füze denemelerini yakın zamanda saldırı olabilir şeklinde yorumlayıp gerekçesini bu yönde gösterecektir. Ancak unutulmaması gereken husus şartların eskisi gibi olmadığıdır. Zira Kuzey Kore coğrafi konum olarak Çin ve Rusya'nın güneyinde Japonya'nın batısında Güney Kore'nin kuzeyinde kalmaktadır. ABD'nin yapacağı bir müdahale 2003 Irak müdahalesinden farklı olarak 3. Dünya Savaşı'nı çıkartabilir. Nitekim Güney Kore, müttefiki olan ABD'nin Kuzey Kore'ye olası önleyici savaş fikrini kendilerinin de ulusal güvenliğinin tehlikeye düşeceğinden bahisle desteklemediklerini açıklamıştır. Kuzey Kore ise ABD'nin kendilerine yönelik olası müdahalesinde New York, Tokyo ve Seul'u vurmakla tehdit etmiştir. Kanaatimizce Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bu konuda barışçıl çözüm yollarını devreye sokmalı ABD'nin BM Antlaşması'nın 51. maddesine açık aykırı olan ve Bush Doktrini ile savunduğu hukuki meşruluğu olmayan önleyici savaş fikrine karşı çıkmalıdır.

5. Fırat Kalkanı Harekâtı ve Meşru Müdafaa Hakkı

Fırat Kalkanı harekâtı Suriye Merkezi Hükümeti'nin eleştirileri dikkate alınacak olursa hukuki değildir ve egemenlik hakkının ihlalidir. Ancak Suriye Merkezi hükümetinin egemen olduğu bölgenin tam olarak neresi şu an için belli değildir. Eğer kastedilen kısım Fırat Kalkanı harekâtının yapıldığı bölge ise burada zaten bir egemenlik söz konusu değildir. Burada eğer hala kabuk edilebilir bir devlet otoritesinin varlığından bahsedeceksek Fırat Kalkanının BM Antlaşması'nın 51.maddesi

41 Erdal Aral, "Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 4, Sayı: 14, 2007, s. 53.

42 Taşdemir, 2006, s.86.

uyarınca geçersizliği yine ileri sürülemez. Burada dikkate alınması gereken hususlar şunlardır:

1. Türkiye'nin Ulusal Güvenliğini tehdit eden herhangi bir saldırının varlığından bahsedilebilir mi?
2. Söz konusu saldırının yapıldığı ülkenin merkezi hükümeti bu saldırının yapılmasını engelleyecek askeri veya siyasi güce sahip midir?
3. Saldırının kaynağı olan ülkede saldırının kaynağı olan silahlı gücün saldırıyı tekrar etme imkânından bahsedilebilir mi?

Burada şüphesiz ilk soruya verilecek cevap “Evet” olacaktır. Zira sınır ötemizde terör örgütü DAEŞ ile birebir sınırimız olması haricinde sadece “Kilis’e roket atılma” hadisesini bile göz önünde bulundurursak meşru müdafaa için yeterli ölçüde saldırıdan bahsedebiliriz.

İkinci soru için ise cevap “Hayır” olacaktır. Suriye Merkezi Hükümetinin Fırat Kalkanı harekâtı başlangıcında harekâtı “Egemenliğin ihlali” olarak nitelendirilmesi düşünülürse bu açıklama prosedür gereği yapılmış bir açıklama olmaktan ötede görünmemektedir. Suriye Merkezi Hükümetinin ne Azez-Cerablus hattında ne de ülkenin geri kalan kısmında devlet otoritesinin varlığını belli edecek herhangi bir faaliyetten uzak kaldığı çok açıktır. Kanaatimizce bir devletin sınırları içindeki terör örgütlerine karşı tedbir almaması ya da alamaması önleyici meşru müdafaa için yeterli neden sayılmalıdır.

Üçüncü soruya cevabımız ise “Evet”tir. Zira terör örgütü DEAEŞ sınır ötesinden her an hem sınırın diğer tarafına yapacağı saldırılarla hem de sınırdan geçireceği teröristler ile her zaman bir tehdit olmaya devam edecektir. Bu üç açıklamadan yola çıkarılan sonuç önleyici meşru müdafaa karşıtı görüşler bir yana bırakılırsa Türkiye'nin tekrarı muhtemel saldırılara karşı, sınır güvenliği ve vatandaşlarının can ve mal güvenliği için BM Antlaşması 51. madde kapsamında önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığıdır. Genel Kurmay Başkanı Hulusi Akar'ın bu konuda yaptığı açıklamada ‘Türkiye'nin hiçbir devletin toprağında gözü olmadığını, meşru müdafaa hakkını kullandıklarını’ ifade etmiştir.⁴³

Yukarıda bahsedildiği üzere Meşru Müdafaa hakkının temeli olan BM Antlaşması 51. maddesi uyarınca da önleyici meşru müdafaa kavramı göz önünde bulundurulsa da Fırat Kalkanı harekâtı

43 Bkz.<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1918179-akar-firat-kalkani-harekati-burada-mesru-mudafaa-hakimizi-kullaniyoruz>, (Erişim Tarihi : 01.05.2017).

tam manasıyla bir “Meşru Müdafaa” hakkının kullanılmasıdır ve harekâtın amacı sınır ötesindeki terör unsurlarına karşı ülkemiz için tehlike arz etmeyecek hale gelene dek mücadele etmektir. Sınırları içerisinde iç savaş bulunan ve terör örgütlerinin faaliyetlerini, hatta bir ‘devlet’ kurmasını engelleyemeyen Suriye’nin topraklarından gelen tehdit ve saldırıları Türkiye’nin geri püskürtme adına meşru müdafaa hakkı bulunmaktadır.

6. Uluslararası Adalet Divanı’nın Önleyici Meşru Müdafaa Hakkına Bakış Açısı

Önleyici meşru müdafaa hakkının hukuki değerlendirmesinde Divan’ın henüz doğrudan vermiş olduğu bir karar bulunmamaktadır. Divan, Nikaragua davasında önleyici hak konusu gündeme gelmediğinden herhangi bir hüküm vermeye gerek olmadığını belirtmiştir.

Divan’ın önleyici meşru müdafaaya ilişkin belli bir saptaması bulunmamakla beraber bu konuyla ilgili şu hususlar söylenebilir; Meşru müdafaanın tek gayesi mevcut silahlı bir saldırıya engel olduğundan saldırı niteliğinde olmayan ya da şiddet içermeyen hukuka aykırı fiillere karşı kuvvet kullanılması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca meşru müdafaa hakkının BM Antlaşmasında kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak belirtilmesinden dolayı taraflar için antlaşmada istisna olarak belirtilen hususların da anlaşmaların yorumunda dar yoruma tabi olacağı kabul edilmektedir. O halde dar yorumlanabilecek bir müdafaa hakkının, geniş bir kuvvet kullanımına imkân vermesi ihtimal değildir.

Sonuç

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında BM Antlaşması'nın kabulüyle birlikte uluslararası uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesinin öngörüldüğü ve uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma ve kullanma tehdidinde bulunulmasının yasaklandığı görülmektedir. Günümüzde uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı niteliğinin yanı sıra jus cogens kuralı olduğu da kabul edilen söz konusu yasağa göre, kuvvet kullanabilmek ancak meşru müdafaa hakkı ya da Güvenlik Konseyinin zorlayıcı önlemler kapsamında kuvvet kullanılmasına karar vermesi halinde mümkündür. Dolayısıyla terörist saldırılar karşısında uluslararası hukuka uygun olarak kuvvet kullanımında bulunabilmek için gerçekleştirilen harekâtın bahsedilen iki istisnadan birisine dayanması gerekmektedir

İstikrarlı bir küresel düzen için devletlerarası kuvvet kullanma yasağının önemi ortadadır. Kuvvet kullanma yasağına getirilen istisnai düzenlemelerden meşru müdafaa hakkı da en az kuvvet kullanma yasağı kadar önem taşımaktadır. Devletlerarası savaşın tarihe karıştığı ve devletlerin uyuşmazlıklarını uluslararası konseyler önünde adil bir şekilde çözüme ulaştırdığı bir dünya maalesef ki günümüz dünya politikasında yer almamaktadır. ABD-Kuzey Kore gerilim hattı, Suriye'deki gelişmeler düşüncemizi destekler niteliktedir. Devletlerin kendilerine gerçekleştirilmekte olan silahlı saldırılara cevap verme hakkı bu bakımdan güncelliğini korumaktadır. Meşru müdafaa hakkının bir takım önleyici faaliyetleri de içerdiği sınırlı olarak kabul edilmelidir. Caroline Testi bu kabulün sınırlarını göstermek bakımından önemlidir. Meşru müdafaa hakkının önleyici olarak kullanılabilmesi için "ani, karşı konulmaz, başka bir araç seçimine ve düşünmeye imkân bırakmayan bir zaruretinin olduğunun kanıtlanması" gerekmektedir. Önleyici meşru müdafaa ancak ve ancak elde su götürmez delillerin varlığı hâlinde söz konusu olabilecektir. Günümüz hukuk dünyasında önleyici meşru müdafaa hakkının meşru olup olmadığı tartışması geçerliliğini devam ettirmektedir. Özellikle de silahlı saldırı kavramının ve önleyici meşru müdafaa'nın söz konusu siyasal amaçlar doğrultusunda yeniden yorumlanması, meşru müdafaa hakkı düzenlemesini tümüyle tartışmaya açan bir işlev görmektedir. Diğer yandan uluslararası hukukun, gelişen teknoloji çerçevesinde silahlı saldırı kavramının yeniden tanımlanmasına, dolayısıyla da 51. maddenin yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulup duyulmadığı sorusu ise tartışmanın bir başka boyutudur. Hangi hâllerin silahlı bir saldırı teşkil edeceğini tespit etmek için Nikaragua davası rehber niteliğindedir. Önleyici meşru müdafaa meşru kabul edilse bile eylemin gerçekleştirilme şekli karşı taraf bakımından da önleyici meşru müdafaa hakkı doğurmamalıdır.

KAYNAKLAR

AKİPEK, İhan. “Devletlerarası Hukuk Bakımından Meşru Müdafaaanın Mahiyeti ve Benzeri Müesseselerden Farkı”, Ankara: Son Havadis Matbaası, Yıl: 1955.

AKSAN, Cihan & BAİLES Jon (Haz) “Güçlünün Silahı: Amerikan Devlet Terörü Üzerine Söyleşiler”, İstanbul: Metis Yayınları, Yıl: 2014.

AKSOY, Merve. “Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve ABD’nin Irak’ı İşgali”, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul: Yıl: 2016.

AĞIR, Bülent Sarper. “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 12, s. 71-100.

ARAL, Erdal. “Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk”, Uluslararası İlişkiler, Cilt: 4, Sayı: 14, Yıl:2007, s. 53.

BAŞEREN, Sertaç. “Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları”, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, Yıl: 2003.

BATIR, Kerem. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslararası Hukuk”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 9, Sayı:1, Yıl: 2011, s. 119.

BOZKURT, Enver. “Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanma”, Nobel Yayınları, Ankara, Yıl: 2003.

CURAL, Ahmet. “Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması”, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıl: 2011.

DİLEK, Mehmet Sait. “Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı”, Uluslararası ilişkiler, Cilt 10, Sayı 37, Yıl: 2013, s. 145-469.

DINSTEIN, Yoram. “War Aggression, and Self Defense”, Cambridge University Press, 2001.

GÜNDÜZ, Aslan. “Milletlerarası Hukuk”, İstanbul: Beta Yayınları, Yıl: 2015.

GÖZTEPE, Ece. “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da “Haklı Savaş”ın Haksızlığı Üzerine”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:59, Sayı:3, Yıl: 2004, s. 83.

MUTLU, Erdem İlker .“Savaşın ve Barışın Hukuku”, Turhan Kitabevi, Ankara,2016.

REÇBER, Sercan. “ Irak’a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslar arası Hukuk Açısından Geçerliliği”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 4, Sayı:13, Yıl: 2008, s. 62-63.

TAŞDEMİR, Fatma.“Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıl: 2005.

TAŞDEMİR, Fatma.“ Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 2, Sayı: 5, Yıl: 2006, s.86.

TOSUN, Fatih. “Uluslararası Hukuk’ta “Kuvvet Kullanma ve Karışma” Kavramlarının Değişen Anlamı”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt:5, Sayı:9, Yıl: 2009, s. 94.

O’CONNELL, Mary Ellen .“The Myth of Preemptive Self-Defense”, American Society of International Law Task Force on Terrorism, 2002.

ÖZTÜRK, Mehmet.” I. Körfez Savaşı’ndan (1990- 91) – 11 Eylül Sürecine ABD’nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:19, Yıl: 2010, s. 20.

WALZER, Michael, “Haklı Savaş Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlaki Bir Tez, Çeviren: DOĞAN, Mehmet, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Yıl: 2010.